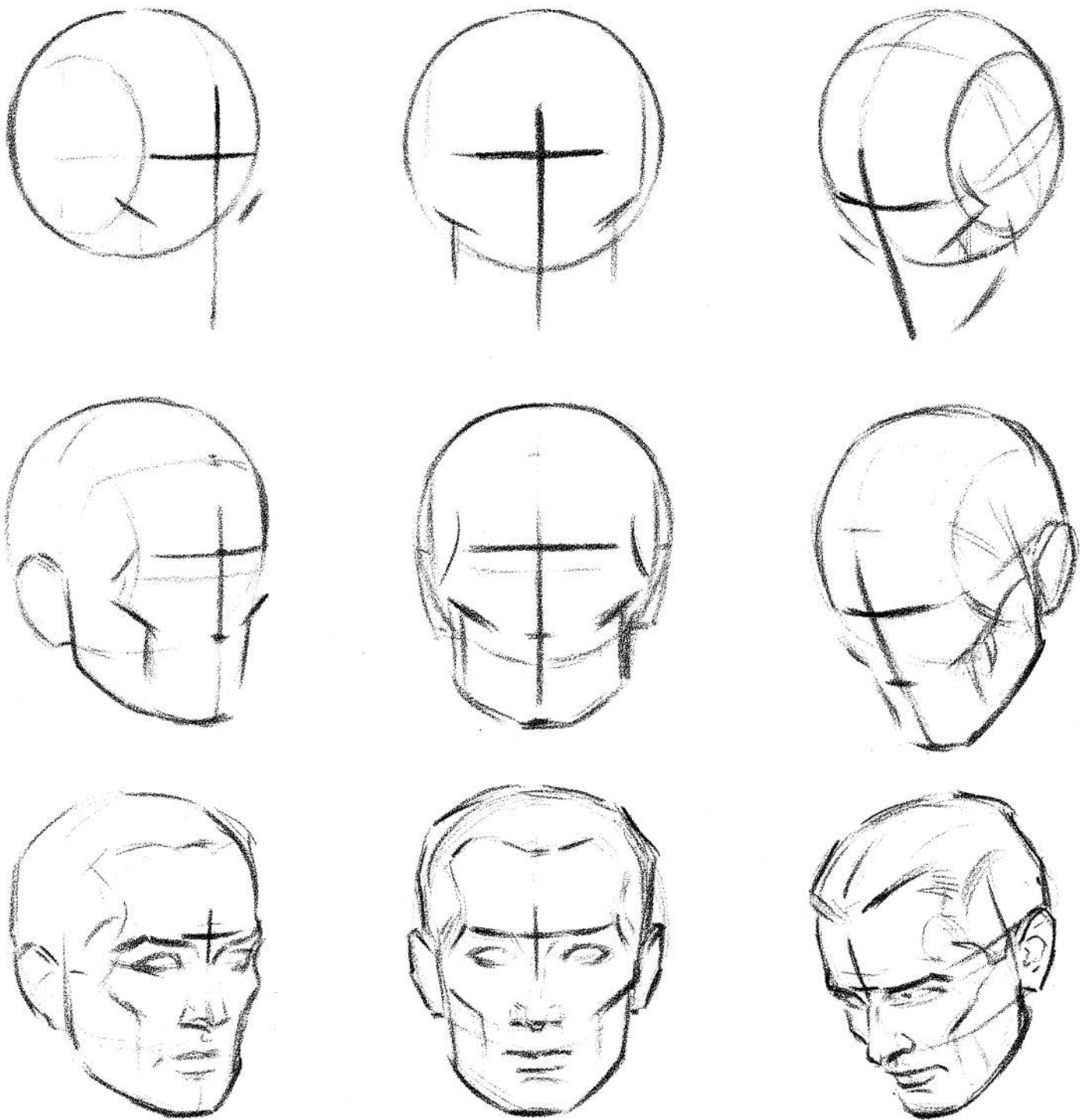

ЗМІСТ

КОРОТКА РОЗМОВА З ЧИТАЧАМИ	11	<i>Ілюстрація 21. Як працюють м'язи</i>	47
		<i>Ілюстрація 22. М'язи з різних ракурсів</i>	48
ЧАСТИНА ПЕРША. ЧОЛОВІЧІ ГОЛОВИ	19	Чому потрібно знати анатомію, щоб рисувати голови	49
<i>Ілюстрація 1. Основна форма — це сплющена куля</i>	21	<i>Ілюстрація 23. Механіка рота</i>	50
<i>Ілюстрація 2. Дуже важливий хрест на голові</i>	22	<i>Ілюстрація 24. Механіка очей</i>	53
<i>Ілюстрація 3. Хрест і осьова лінія визначають положення</i>	25	<i>Ілюстрація 25. Рухи губ</i>	54
<i>Ілюстрація 4. Встановлення осьової лінії</i>	26	<i>Ілюстрація 26. Конструювання носа і вух</i>	55
<i>Ілюстрація 5. Спрощена структура черепа</i>	27	<i>Ілюстрація 27. Вираз обличчя — сміх</i>	56
<i>Ілюстрація 6. Структура кісток у конструкції черепа</i>	28	<i>Ілюстрація 28. Різні вирази обличчя</i>	57
<i>Ілюстрація 7. Рух голови на шиї</i>	29	<i>Ілюстрація 29. Вираження характерів через рисунки</i>	58
<i>Ілюстрація 8. Побудова голови з деталей Площини</i>	30 31	<i>Ілюстрація 30. Аналіз нерівностей на обличчі</i>	59
<i>Ілюстрація 9. Основні та другорядні площини голови</i>	33	<i>Ілюстрація 31. Рисування людей різного віку</i>	60
<i>Ілюстрація 10. Нахил голови</i>	34	Тон	61
<i>Ілюстрація 11. Перспектива в рисуванні голови</i>	35	<i>Ілюстрація 32. Моделювання площин</i>	63
<i>Ілюстрація 12. Різноманітність у розташуванні деталей створює типи</i>	36	<i>Ілюстрація 33. Комбінування анатомії, конструкції та площин</i>	64
<i>Ілюстрація 13. Завжди беріть за основу осьову лінію</i>	37	<i>Ілюстрація 34. Побудова площин із тоном</i>	65
<i>Ілюстрація 14. Створення будь-яких типів</i>	38	<i>Ілюстрація 35. Кожна голова — це окрема проблема</i>	66
<i>Ілюстрація 15. Типи, що створюються за рахунок варіацій кулі та площин</i>	39	<i>Ілюстрація 36. Типи характеру</i>	67
<i>Ілюстрація 16. Передача характеру</i>	40	<i>Ілюстрація 37. Усміхнені чоловіки</i>	68
РИТМ	41	<i>Ілюстрація 38. Старші чоловіки</i>	69
<i>Ілюстрація 17. Ритмічні лінії в зображенні голови</i>	42	<i>Ілюстрація 39. Характеризація</i>	70
Стандартна голова	43	ЧАСТИНА ДРУГА. ЖІНОЧІ ГОЛОВИ	75
<i>Ілюстрація 18. Пропорції чоловічої голови</i>	43	<i>Ілюстрація 40. Конструювання жіночої голови</i>	77
<i>Ілюстрація 19. Рисунок голови в одиницях</i>	44	<i>Ілюстрація 41. Завершіть конструювання кожної голови</i>	78
М'язи голови та обличчя	45	<i>Ілюстрація 42. Кісткова і м'язова струк- тура слабше виражена в голові жінки</i>	79
<i>Ілюстрація 20. Анатомія голови</i>	46	<i>Ілюстрація 43. Шарм простих начерків</i>	80
		<i>Ілюстрація 44. «Блоковість» також застосовується до голів жінок</i>	81

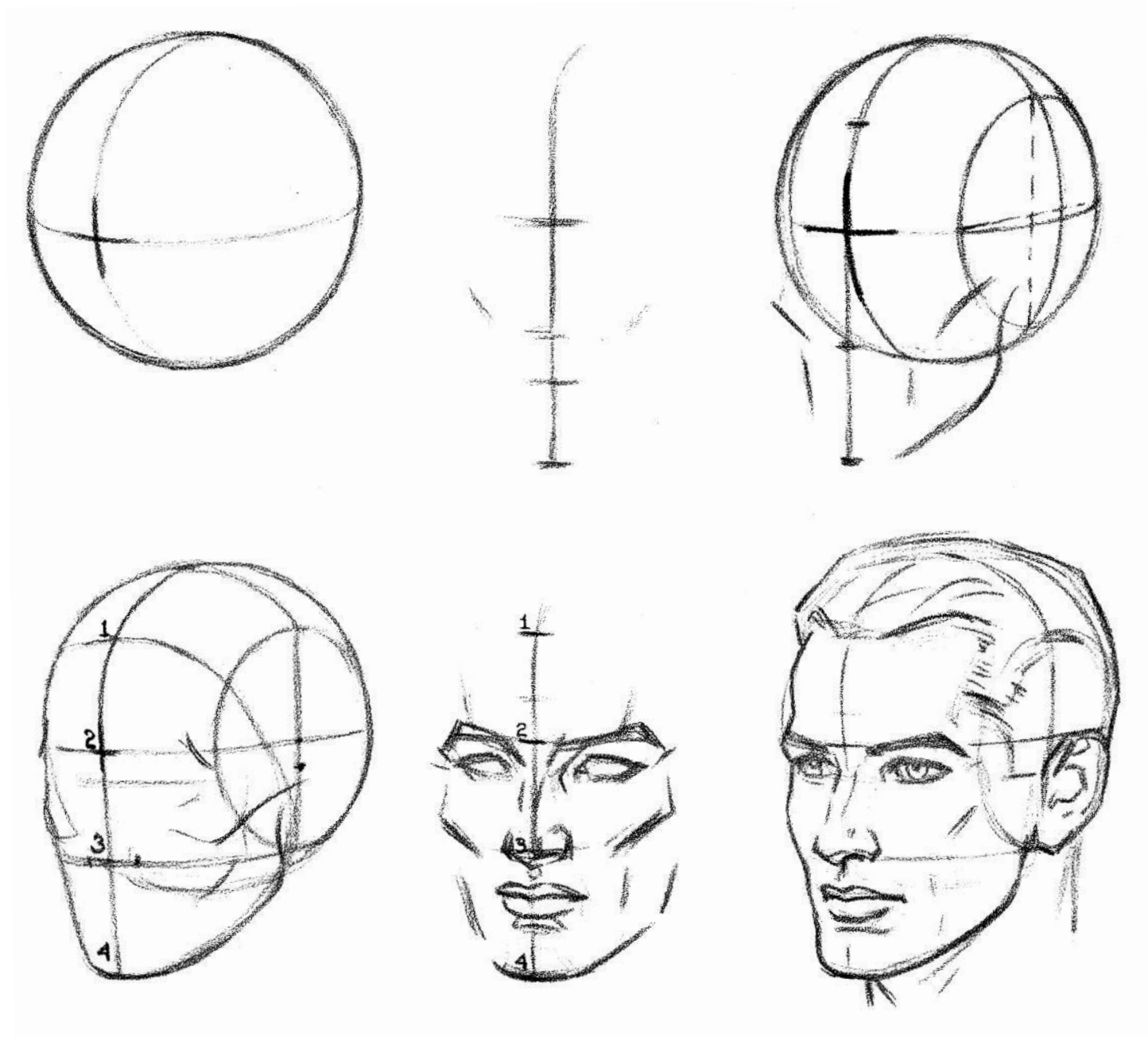
<i>Ілюстрація 45. Кілька голів дівчат</i>	82	2. ДІТИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	115
<i>Ілюстрація 46. Ще голови дівчат</i>	83	<i>Ілюстрація 67. Пропорції голови школяра</i>	116
<i>Ілюстрація 47. Начерки</i>	84	<i>Ілюстрація 68. Пропорції голови школярки</i>	117
<i>Ілюстрація 48. Начерки</i>	85	<i>Ілюстрація 69. Чотири поділи — школярі</i>	118
<i>Ілюстрація 49. Бабусі</i>	86	<i>Ілюстрація 70. Чотири поділи — школярки</i>	119
<i>Ілюстрація 50. Процес старіння</i>	87	<i>Ілюстрація 71. Начерки школярів</i>	120
ЧАСТИНА ТРЕТЯ. ГОЛОВИ МАЛЮКІВ	91	<i>Ілюстрація 72. Начерки школярок</i>	121
<i>Ілюстрація 51. Пропорції голови дитини — перший рік</i>	92	3. ПІДЛІТКИ	125
<i>Ілюстрація 52. Пропорції голови дитини — 2–3 роки</i>	93	<i>Ілюстрація 73. Пропорції голови підлітка</i>	126
<i>Ілюстрація 53. Конструкція голови дитини</i>	94	<i>Ілюстрація 74. Пропорції голови підлітки</i>	127
<i>Ілюстрація 54. Начерки дітей</i>	95	<i>Ілюстрація 75. Хлопці-підлітки</i>	128
<i>Ілюстрація 55. Рисунки дітей для вивчення</i>	96	<i>Ілюстрація 76. Дівчата-підлітки</i>	129
<i>Ілюстрація 56. Ще кілька рисунків для вивчення</i>	97	ЧАСТИНА П'ЯТА. РУКИ	133
<i>Ілюстрація 57. І ще кілька рисунків для вивчення</i>	98	<i>Ілюстрація 77. Анатомія руки</i>	135
<i>Ілюстрація 58. Поділ обличчя на чотири частини — 3–4 роки</i>	99	<i>Ілюстрація 78. Блокові форми руки</i>	136
ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА.		<i>Ілюстрація 79. Пропорції руки</i>	137
ГОЛОВИ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТ	103	<i>Ілюстрація 80. Конструкція руки</i>	138
I. МАЛІ ДІТИ	103	<i>Ілюстрація 81. Впадина долоні</i>	139
<i>Ілюстрація 59. Пропорції голови маленького хлопчика</i>	104	<i>Ілюстрація 82. Ракурс при рисуванні рук</i>	140
<i>Ілюстрація 60. Пропорції голови маленької дівчинки</i>	105	<i>Ілюстрація 83. Рука в дії</i>	141
<i>Ілюстрація 61. Конструювання голови хлопчика</i>	106	<i>Ілюстрація 84. Суглоби</i>	142
<i>Ілюстрація 62. Конструювання голови дівчинки</i>	107	<i>Ілюстрація 85. Рисування власної руки</i>	143
<i>Ілюстрація 63. Рисунки хлопчиків для вивчення</i>	108	<i>Ілюстрація 86. Жіноча рука</i>	144
<i>Ілюстрація 64. Рисунки дівчаток для вивчення</i>	109	<i>Ілюстрація 87. Завужені пальці</i>	145
<i>Ілюстрація 65. Ще кілька рисунків хлопчиків</i>	110	<i>Ілюстрація 88. Робить багато рисунків рук</i>	146
<i>Ілюстрація 66. Ще кілька рисунків дівчаток</i>	111	<i>Ілюстрація 89. Руки малюків</i>	147
		<i>Ілюстрація 90. Навчальні рисунки рук малюків</i>	148
		<i>Ілюстрація 91. Дитячі руки</i>	149
		<i>Ілюстрація 92. Пропорції загалом лишаються ті самі</i>	150
		<i>Ілюстрація 93. Руки літніх людей</i>	151
		НА ПРОЩАННЯ МОЇМ ЧИТАЧАМ	153

Ілюстрація 3. Хрест і осьова лінія визначають положення

Дістаньте олівець і блокнот.

Спочатку найважливіше — навчитися правильно розташовувати кулю та площину обличчя. Поки не турбуйтеся про деталі. Це просто конструкція, якою ви користуватиметеся все життя. Установіть хрест. Намагайтеся продумати конструкцію навколо голови так, щоб щелепи прикріплювалися посередині з кожного боку. Пам'ятайте, що очі та вилиці — нижче лінії брів, а вуха — на рівні області від брів до кінчика носа. Хрест визначає положення всього обличчя. Освоївши це, ми можемо почати рисувати голову в будь-якому положенні.

Ілюстрація 4. Встановлення осьової лінії

Почніть обережно розміщувати окремі деталі.

Якщо ви освоїли рисування кулі й площини та їх поділу, у вас не виникне особливих проблем із розміщенням деталей. Однак потрібно пам'ятати, що деталі не підійдуть до голови, якщо їх не розмістити правильно, відповідно до допоміжних ліній на голові. Кожен художник має бути готовий до певних труднощів з конструкцією, отож не дозволяйте собі розчаруватися. Рисування кожної голови залежить від конструкції, так само як кожної будівлі, машини або будь-якого іншого тривимірного об'єкта. У цьому й полягає завдання художника — навчитися відтворювати тривимірні об'єкти на двовимірній поверхні. Рисуючи будь-який предмет, потрібно думати, як його виміри виглядають для нас із певного ракурсу. Представлення в трьох вимірах потребує знань і навичок. Але знання у цій царині не складніші за будь-які інші. Якими б талановитими ви не були, для досягнення успіху ваш талант має йти пліч-о-пліч зі знаннями. Коли пошук знань починає приносити задоволення, битву ви майже виграли. Не турбуйтеся про конструкцію — досвід приходить із практикою.

РИТМ

Ритм у рисуванні — це те, що ви відчуваєте. Ритм має бути тісно пов'язаний з дизайном, а в кожній голові є дизайн. Це пов'язаний потік ліній, де одна переходить в іншу або рухається у зворотному напрямку. Ритм — це свобода рисунка, свобода створювати форми не педантично, а в гармонії. До відтворення ритму більше залучений мозок, ніж очі, бо ми радше відчуваємо об'єкт під час рисування, аніж дивимося на нього. У цій справі ритм приходиться із практикою. Ніхто не скаже вам, як його досягти, але коли ви його освоїте, то впізнаєте.

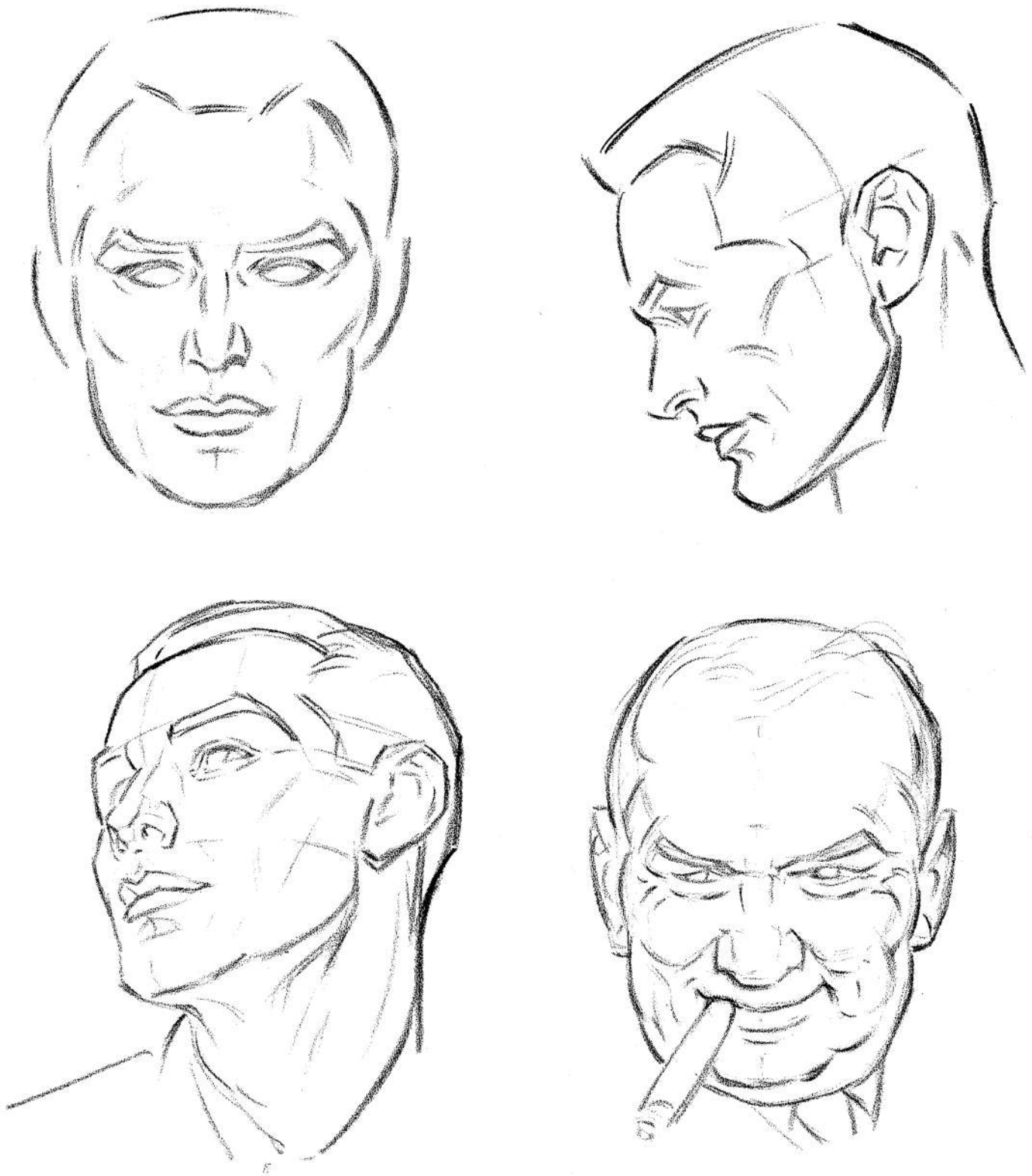
Щоби спробувати описати ритм у рисунку, скажу, що художники відчувають спрощену форму всього об'єкта, коли рисують кожну його деталь. Ви бачите, як руки літають над папером, перш ніж на нього опуститься олівець. Вони відчувають штрих, перш ніж роблять його. Ритм не завжди означає округлості. Округлості можуть протистояти блоковості. Ритм може стати акцентом там, де найбільше підходить. Найчастіше це лише натяк на форму, а не ретельно прорисована деталь. І тут художники набагато перевершують камеру, оскільки камера має зафіксувати детальний факт, а вловити невловимі якості можна, лише коли в них присутній ритм. Спостерігачі відчувають ритм у вашій роботі, навіть якщо свідомо не можуть його розпізнати. У деяких рисунках відчувається ритм, тоді як інші здаються кострубатими, переривчастими та неохайними.

Деякі люди народжені з ритмом; іншим потрібно його досягти. Візьміть олівець у долоню між великим і вказівним пальцями,

а не так, як тримаєте його, коли пишете — між стиснутими напруженими пальцями. Проведіть олівцем по паперу, використовуючи зап'ясток і руку, але не рухаючи пальцями. Саме так можна провести ритмічну лінію. Ви можете навчитися рисувати всією рукою, а не лише пальцями. Якийсь час рисуйте об'єкти великими. Джордж Брігман, знаменитий викладач анатомії, ілюстрував свої лекції, рисуючи крейдою, прикріпленою до майже півтораметрової палиці. Деякі з його анатомічних рисунків були неправдоподібно великими, але прекрасними.

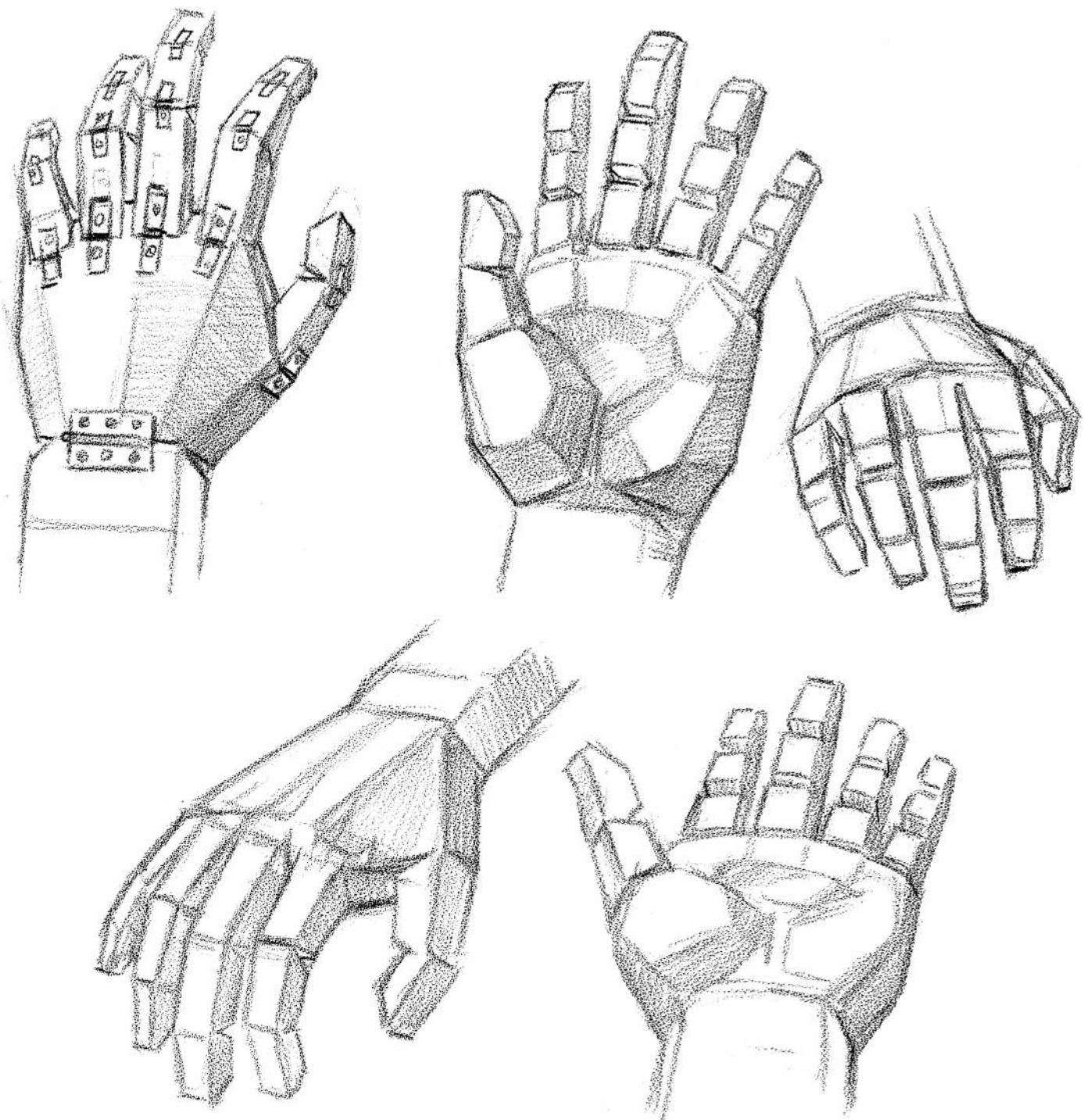
Ритм існує в нас, але нам потрібно навчитися бачити його й розпізнавати. Його можна описати як найдовшу лінію, пряму або вигнуту, яку ви можете провести до того, як зміниться напрямок. Довга пряма лінія виразніша, ніж безліч маленьких штрихів. Стріла, що летить, — прекрасний приклад ритму. Рух води чи хвиль — ще один. Дуга бейсбольного м'яча в повітрі, те, як польовий гравець опускає руки, щоб зловити м'яч, рух форм у жіночому волоссі — усе це має ритм. Це можна назвати безперервним потоком ліній, який відображає рух руки художника.

Я не можу пояснити, як його досягти, але вірю, що вам вдасться. Незручність виникає через нестачу підготовки: організації, координації, знань та здібностей, що працюють разом. Ритм це те, чого вам ніколи не зможе дати ні камера, ні проектор. Ви або відчуваєте його і прагнете висловити, або ні. Проведіть олівцем по паперу, щоб нарисувати довільну лінію. Ні в кого не виходить дуже добре з першої спроби.

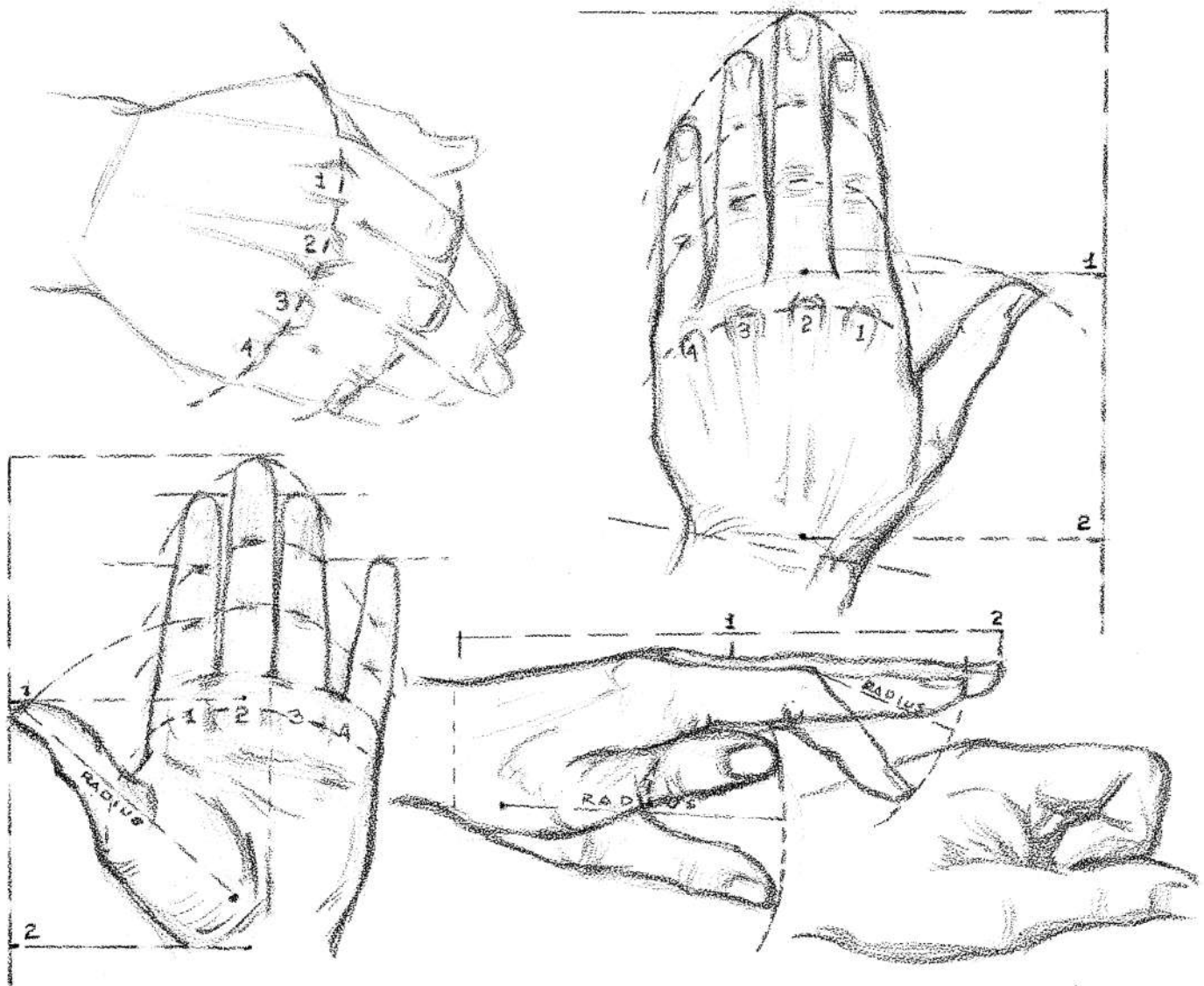
Ілюстрація 17. Ритмічні лінії в зображенні голови

Цікаво шукати ритмічні лінії на обличчях. Ви знайдете заокруглені або вигнуті лінії на противагу кутастим і блоковим. Блоковість допомагає відійти від фотографічної точності рисунка. Тоді голова виглядає нарисованою, а не скопійованою. У кривих лініях є шарм, але блокові форми виглядають міцно й солідно. Ви можете поєднувати їх, а не просто копіювати кожен вигин і контур. Так ви передасте творче начало, водночас створивши цілісну форму.

Ілюстрація 78. Блокові форми руки

Кістки та сухожилля тильного боку долоні близькі до поверхні, але ті, що розташовані довкола долоні і всередині пальців, є прихованими. Я зобразив подушечки у вигляді блоків, щоб ви могли з ними ознайомитися. Зверніть увагу на особливу товщину м'язів великого пальця і основи долоні. В основі кожного пальця є подушечки. Вони захищають кістки всередині та дозволяють ще міцніше утримувати предмети — подібно до того, як протектори шин забезпечують зчеплення з поверхнею дороги. Подушечка в основі мізинця може витримати сильний удар, особливо коли кулак стиснутий, не допустивши пошкодження кисті.

Ілюстрація 79. Пропорції руки

Також варто звернути увагу на вигнуте розміщення кінчиків пальців і суглобів. Два пальці лежать з обох боків лінії, проведеної через середину долоні. Сухожилля середнього пальця практично ділить тильний бік кисті навпіл. Важливим також є той факт, що великий палець повернутий під прямим кутом відносно інших пальців. Він рухається переважно всередину та назовні долоні, тоді як інші пальці відкриваються та закриваються в напрямку до неї. Кісточки пальців розташовуються трохи вище за згини внутрішнього боку долоні. Зверніть увагу на криві, за якими розташовані кісточки пальців, і як вони стають глибшими в напрямку до кінчиків пальців.

Середній палець — це ключовий палець, за яким ми визначаємо довжину руки. Довжина цього пальця до заднього суглоба трохи більша за половину довжини долоні. Ширина долоні трохи більша за половину її довжини з внутрішнього боку. Вказівний палець майже досягає нігтя середнього пальця. Безіменний палець за довжиною приблизно дорівнює вказівному. Мізинець доходить до рівня верхнього суглоба безіменного пальця.